

מיכל וולף

הכאות חינוכיות של נשים וילדים בפסיקת חכמי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13

המשפט העברי אוסר הכאת אדם בידי זולתו. הכאה חינוכית, לעומת זאת, מותרת על פי פוסקים רבים. המאמר הנוכחי בוחן ומשווה את פסיקותיהם של חכמי גרמניה, צרפת ופרובנס מהמאות 11-13 באשר לשני סוגי הכאות חינוכיות: הכאת אישה בידי בעלה והכאה של ילד בידי הוריו. נמצא כי הפסיקות הנדונות, בשונה מהגישה הרווחת במשפט העברי, אוסרות לחלוטין הכאת אישה בידי בעלה ואינן מכירות בזכותו של בעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות. בו בזמן, הותרה הכאה חינוכית של ילד בשני תנאים: הימנעות ממכה אכזרית וצמצום טווח הגילים שבהם מותר להכותו. מוצע כאן הסבר משולב, הלכתי וסוציו-היסטורי, כדלקמן: ספרות תנאית ואמוראית קבעה כי אב מחוייב בחינוך בנו בעוד שנמנעה מלקבוע שבעל מחוייב בחינוך אשתו. זאת ועוד, התלמוד, אשר לו כפופים כל פוסקי ישראל, התיר הכאה חינוכית של ילד ונתן הנחיות ברורות בנושא. לפיכך פוסקי ישראל, כולל חכמי גרמניה, צרפת ופרובנס, התירו הכאה חינוכית של ילד. יחד עם זאת, לפי שהתלמוד לא התייחס ישירות להכאה (גם חינוכית) של אישה בידי בעלה ניכרת השפעתם של גורמים חוץ הלכתיים, במיוחד מעמדה החברתי-כלכלי של אישה, על פסיקות גרמניה, צרפת ופרובנס מהמאות 11-13 בנושא.

מהיבט סוציו-היסטורי, הכאת נשים היא תופעה מוכרת היטב והיא לכולי עלמא פועל יוצא של מציאות פטריארכלית. היבט אחד שלה – הכאה כ'מכשיר' חינוכי – נדון במשפט העברי.¹ ברם, חקר מדעי של הסוגיה מצוי בשלביו הראשוניים, וקשה למצוא דיון ממצה ומעמיק בהכאה

* מאמר זה הנו עיבוד של מספר חלקים מתוך עבודת דוקטור בנושא: "גבולות הלגיטימיות של הפעלת כוח מצד בעל כלפי אשתו בספרות התלמודית ובמשפט העברי". עבודת הדוקטור, שאושרה על ידי הסנט של אוניברסיטת בר-אילן בא' באייר תשס"א (24.4.01), נעשתה במסגרת המחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר-אילן ובוצעה בהדרכתם של פרופ' אהרן אנקר מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן ושל פרופ' מאיר שמחה פלדבלום זצ"ל מהמחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר-אילן. מיטב תודותי נתונות לשניהם בשל ההנחיה המעולה שהעניקו לי, תוך שילוב של מקצועיות ברמה הגבוהה ביותר עם גישה שאפשרה לי תהליך למידה חווייתי ופורה. ההכנה והפרסום של מאמר זה התאפשרו באמצעות מענק מקרן הזיכרון לתרבות היהודית.

1 לפירוט מקורות בנושא ראו: מ' וולף, "גבולות הלגיטימיות של הפעלת כוח מצד בעל כלפי אשתו בספרות התלמודית ובמשפט העברי", עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, תש"ס (להלן: וולף; גבולות), עמ' 22-90.

מיכל וולף

'חינוכית' של נשים.² הכאת נשים בעיקרה יכולה להיגזר כמקרה פרטי של הכאת הזולת. הכאה זו אסורה במשפט העברי. לדעת פוסקים רבים³ איסור זה נחשב לעבירה על לאו מדאורייתא, הנגזר מהפסוק "ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו".⁴ אך מה מעמדה של הכאה חינוכית? הכאה כזו יכולה להתקיים בכפוף לשני תנאים. הראשון הוא קיומו של מצב שבו אדם אחד כפוף למרות ולאחריות של זולתו. תנאי שני הוא קיומה של מציאות חברתית שבה מקובלת ענישה גופנית. בימי הביניים חברו שני תנאים אלו.⁵ החברה הפאודלית באירופה הנוצרית באותה עת הייתה מבוססת על תפיסה עקרונית שעל פיה אין שוויון בין בני אדם. חברה זו הייתה בנויה ממעמדות, כאשר מעמד תחתון היה כפוף לזה שמעליו ונתון 'תחת שבטו'. לדעת גרוסמן, השימוש במונח 'שבט' מלמד כי זכותו של אדם להכות את הכפוף אליו נתפסה כמוצדקת ומקובלת בימי הביניים.⁶ אישה נתפסה כנחותה לעומת בעלה, וכנתונה 'תחת שבטו' ומרותו.⁷

החברה הנוצרית באירופה התירה הכאה של אישה בידי בעלה. דבר זה בא לידי ביטוי הן בהנחיות דתיות של הכנסייה והן במנהגי הקהילה באותה עת. שופטי בית דין כנסייתי הטיפו לבעלים שלא להכות את נשותיהם למעלה מן המידה המקובלת.⁸ מהטפה זו ניתן ללמוד כי הכאה במידה מקובלת נחשבה למעשה מותר ואולי אף למומלץ. לשם הדגמה תובאנה להלן המלצותיהם של מורים קתולים באיטליה, שעל פיהן רצוי לבעלים להכות את נשותיהם בניסיונות שונות; סמברנרדינו (מהמאה ה-14) הורה לבעל להימנע מהכאת אשתו כשהיא הרה, והבהיר כי

2 למעט מאמרים שפרסמתי בהקשר להכאת נשים, שבהם נדונה סוגיה זו כרקע לדיון בסוגיות אחרות, ראו: מ' וולף, "הפעלת כח מצד בעל כלפי אשתו: בחינת יסודות בדיני עונשין כאמות מידה במשפט העברי בתקופת הראשונים", בתוך: נ' אילן (עורך), עין טובה: דו שיח ופולמוס בתרבות ישראל, תל אביב תשנ"ט, עמ' 639-663 (להלן: וולף, יסודות); מ' וולף, "פסיקות בדבר כפיית גט על בעל מכה כסימן מבחין בין פוסקים המתירים הכאות חינוכיות לבין אלו האוסרים לחלוטין הכאת אשה בידי בעלה", *Hebrew Union College Annual*, Vol. 75 (2004), עמ' פא-קטז (להלן: וולף, כפיית גט); מ' וולף, "גישה ענישתית כמפתח להבחנה בין פוסקים האוסרים הכאה חינוכית של אשה בידי בעלה לבין כאלה המתירים זאת", בתוך: מ' אדר ו- וולף (עורכים), עבריינות וסטייה חברתית: תיאוריה וישום, רמת גן, ברפוס (להלן: וולף, ענישה); ומאמר של גרוסמן שבו נעשה ניסיון להתחקות אחר שורשיה הרעיוניים של התופעה, ראו א' גרוסמן, "והוא ימשול בך": זכות הבעל להכות את אשתו למטרת 'חינוך', בתוך: ר' הורוביץ ואחרים (עורכים), ספר זיכרון לפרופסור זאב פלק ז"ל, ירושלים, תשס"ה, עמ' 39-57 (להלן: גרוסמן, זכות הבעל).

3 לדוגמה, ר' אליעזר ממיץ בספר יראים, סימן רמז; ר' מאיר מרוטנברג בתשובות המהר"ם, שערי תשובות, סימן תשפ; ר' אלכסנדר זוסלין הכהן בספר האגודה, סוף מסכת כתובות; ר' דוד בן זמרא בתשובות הרדב"ז, חלק ג, סימן תמז; ר' יוסף קארו בבית יוסף על הטור, אבן העזר, סימן ער; ר' אליעזר פפו בפלא יועץ, מערכת הכאה; ר' חיים דוד חזן בספרו ישירי לב, מערכת ה, דף לו.

4 דברים כה, ג.

5 היגד זה נכון הן לגבי החברה המוסלמית והן לגבי החברה הנוצרית, כמבואר אצל א' גרוסמן, חסידות ומורדות, ירושלים תשס"א, עמ' 375 (להלן: גרוסמן, חסידות). כיוון שמאמר זה דן בפסיקת חכמי ישראל שחיו באירופה הנוצרית, אציין להלן רק את מה שהיה מקובל בארץ זה.

6 ניתן לתהות על דברי גרוסמן ולשאול האם המונח 'שבט' מתפרש תמיד כמקל? האין לפרשו גם במשמעות של סמכות? על פי פרשנות שנייה זו משמעות הביטוי 'נתון תחת שבטו' הנה: נתון למרותו ולסמכותו.

7 גרוסמן, חסידות, עמ' 375.

8 ש' שחר, המעמד הרביעי, תל אביב תשמ"ג, עמ' 85 (להלן: שחר, המעמד).

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

אינו אומר לבעל להימנע לחלוטין מהכאת אשתו אלא לבחור בזמן הנכון לכך. פרייר כרובינו (מהמאה ה-15) המליץ לבעל לחבוט באשתו ואף להכותה נמרצות באמצעות מקל, אם אמצעים חינוכיים קלים יותר (כהפחדה, נזיפה או הטפה נעימה) לא הועילו.⁹ חוקות של ערים שונות באירופה נתנו רשות מפורשת לבעל לנהוג באלימות כלפי אשתו. לדברי שחר:

על פי בומאנואר רשאי הבעל לנקוט בכל אמצעי שייראה לו על מנת לתקן דרכיה של אשתו, להענישה בכל עונש שיבחר, למעט פציעתה והריגתה. באוסף החוקים של העיר ארדנבורג... מן המאה ה-17 נקבע שהבעל רשאי להכות את אשתו, לפוצעה, לחתוך חתכים בגופה מכף-רגלה ועד ראשה ולחמם רגליו בדמה. אם יעלה בידו לאושש אותה אחר כל זאת והיא תשאר בחיים, לא תהיה בכך משום עבירה על החוק. זכותו של הבעל להכות את אשתו במידה היתה מקובלת על הכל.¹⁰

הכאה, ובעיקר הכאה חינוכית של אישה בידי בעלה הייתה מקובלת בחברה הנוצרית בימי הביניים. המהר"ם מרוטנברג (גרמניה, מאה 13) אף כינה את הכאתן של נשים בידי בעליהן מנהג של גויים. לדבריו: "דרך הגוים בכך".¹¹ נקל לשער כי גם הכאה חינוכית של 'כפופים' אחרים, כגון ילדים, הייתה מקובלת באותה עת, ולא רק בחברה הנוצרית. אבי המשפחה, אשר בני ביתו היו כפופים למרותו, אחראי היה על חינוכם. לשם קיום חובה זו עמדו לרשותו אמצעים שונים. בתחילה היה עליו לבחור בדרכי נועם, אך אם הללו לא הועילו, יכול היה לנקוט גם בענישה גופנית-חינוכית. גישה מעין זו ניתן למצוא בקרב פוסקים שונים כגון המהרש"ל,¹² הרמ"א,¹³ ר' יהודה אסודר¹⁴ ור' רחמים פלאג'¹⁵. גישה זו תואמת לעובדה שענישה גופנית הייתה מקובלת בתקופת התלמוד ובימי הביניים. לדברי אלון, בתי דין עבריים בתקופות שונות נקטו באמצעי כפייה אשר המקובלים שבהם היו "עיקול נכסים, קנסות ממון, עונשי גוף ועוד".¹⁶ שימוש בענישה גופנית היה מקובל לא רק בבתי דין אלא גם בקרב הציבור הרחב. לדברי גרוסמן, עונשי גוף נתפסו "כחלק מהותי וחשוב בחינוך בימי הביניים".¹⁷ מציאות חינוכית-הלכתית זו הייתה נחלתם של רוב פוסקי ישראל.

9 לקוח מתוך H. Adelman, "Wife Beating among Early Modern Italian Jews, 1400-1700", *Proceedings of the Eleventh Congress of Jewish Studies* (1994), p. 141 (Adelman, Wife beating)

10 שחר, המעמד, עמ' 86.

11 תשובות המהר"ם, דפוס פראג, סימן פא.

12 יש"ש (ים של שלמה) על בבא קמא, פרק ג, סימן ט.

13 רמ"א על השלחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, ס"ק ג.

14 יהודה יעלה, חלק א, יורה דעה, סימן קסד.

15 יפה ללב, אבן העזר, חלק ט, עמ' יח.

16 מ' אלון, המשפט העברי תולדותיו, מקורותיו, עקרונותיו, ירושלים תשל"ח, עמ' 11 (להלן: אלון, המשפט).

17 א' גרוסמן, "אלימות כלפי נשים בחברה היהודית הים תיכונית בימי הביניים" בתוך: "עצמון (עורכת), אשנב לחייהן של נשים בחברות יהודיות, ירושלים תשנ"ה, עמ' 201 (להלן: גרוסמן, אלימות).

פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 חיו אפוא במציאות שבה הותר שימוש בענישה גופנית הן כלפי ילד, הן כלפי אישה. מאמר זה נועד לבחון מה הם אימצו ממצאיות זו ומה דחו; האם התירו הכאה חינוכית לנשים (כמקובל בחברה הנוצרית באותה עת)? האם התירו הכאה חינוכית לילדים (כמקובל בחברה היהודית באותה תקופה)? גרוסמן כבר עמד במחקריו על יחסם המחמיר של פוסקי אשכנז, צרפת ופרובנס (במאות 11-13) אל בעל מכה, ועל הגורמים להחמרה זו.¹⁸ אך מאמריו לא התמקדו בהבחנה שבין הכאות חינוכיות לבין הכאות אסורות אצל פוסקים אלו.¹⁹

גרץ עסקה אף היא בנושא, וסיווגה את חכמי גרמניה וצרפת לקבוצת הפוסקים אשר מתנגדים להכאת נשים.²⁰ אך גם גרץ לא דנה בסוגיית הכאות חינוכיות. מאמר זה נועד לבחון ולהשוות בין יחסם של פוסקי אשכנז, צרפת ופרובנס (במאות 11-13) להכאה חינוכית של אישה בידי בעלה, לבין יחסם להכאה חינוכית של ילד בידי הוריו או מוריו. תוצאותיה של השוואה זו תוכלנה להאיר על שורשי שיטתם של פוסקים אלו, הן בהקשר למקומן של הכאות חינוכיות והן בהקשר למקומם של יחסי מרות/כפיפות בין בעל לאשתו.

הכאות חינוכיות של אישה בידי בעלה

פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 אסרו לחלוטין הכאה של אישה בידי בעלה, ולא הכירו בזכותו של בעל להכות את אשתו הכאות כלשהן.²¹ ברם, גם בקרב אסכולה זו ניתן למצוא שתי שיטות, שונות מעט זו מזו. חכמי צרפת ופרובנס השוו שוויון מלא בין הכאת אישה בידי בעלה לבין הכאת אדם כלשהו בידי זולתו. הרשב"ם,²² רבנו תם,²³ ור' יצחק,²⁴ הנמנים עם הגרולים

18 ראו גרוסמן, חסידות, עמ' 373-397; גרוסמן, אלימות, עמ' 183-207; א' גרוסמן, "יחסם של חכמי ישראל בימי הביניים אל הכאת נשים (מאות 8-13)", דברי הקונגרס העולמי העשירי למדעי היהדות חטיבה ב כרך א (תש"ן), עמ' 117-124 (להלן: גרוסמן, יחסם).

19 למעט מאמרו האחרון בנושא: גרוסמן, זכות הבעל, שבו, כאמור לעיל, הוא מתחקה אחר שורשיה הרעיוניים של תופעת היתר הכאות חינוכיות.

20 N. Graetz, *Silence is Deadly: Judaism Confronts Wifebeating*, Northvale, New Jersey, Jerusalem 1998 (Graetz, Silence); N. Graetz, "Some Halachic Aspects of Wife-beating in the Jewish Tradition: The Case of Rejection", *Proceedings of the Eleventh Congress of Jewish Studies* (1994), pp. 143-150 (Graetz, Halachic). בנושא הכאת נשים אך לא עסקו בפזורה שבה דן מאמר זה. פירוט ראו בוולף, גבולות, עמ' 82, 84.

21 גרוסמן, יחסם, עמ' 121.

22 הרשב"ם, ר' שמואל בן מאיר, חי ופעל בצרפת במאה ה-11. נולד בין השנים 1080-1085. נפטר לאחר שנת 1158 (מ' מרגליות [עורך], אנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל, ירושלים תשל"ג, כרך ד, עמ' 1333-1338. להלן: מרגליות, גדולי ישראל).

23 רבנו תם (אחי רשב"ם), ר' יעקב בן מאיר חי ופעל בצרפת במאה ה-12, בערך בין השנים 1100-1171 (מרגליות, גדולי ישראל, כרך ג, עמ' 888-892).

24 ר"י (אחיין של הרשב"ם ור"ת) המכונה ר"י הזקן, חי ופעל בצרפת במאה ה-12 (מרגליות, גדולי ישראל, כרך ג, עמ' 919-921).

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

שבבעלי התוספות קבעו "שהמכה אשתו כמכה אחר"²⁵. לשיטתם אפוא, בעל הנוהג באלמות עם אשתו נדון כמי שהיכה אדם אחר²⁶ מבלי שיהיה איזה צד של היתר להכאה כזו. הראב"ד²⁷, גדול חכמי פרובנס במאה ה-12, יוצא בהתנגדות נחרצת נגד היתרו של הרמב"ם להכות ולכפות בשוטים אישה המסרבת לבצע את עבודות הבית. דבריו "מעולם לא שמעתי יסור שוטים לנשים"²⁸, שוללים כל היתר להכאת אישה בידי בעלה, ומעידים כי אינו מכיר בקיומה של 'הכאה חינוכית' בהקשר של בעל ואשתו. לשונו "מעולם לא שמעתי" מלמדת כי לא נתקל במסורת מעין זו בקרב רבותיו או חכמים אחרים במקומו.²⁹ גישה זו באה ליד ביטוי בשו"ת חכמי פרובינציה.³⁰ בדברם על תקנתה של אישה המורדת ממלאכתה, הם כותבים: "ואי לא פחתין לה מכתובתה כמה הוא כופה אותה, אלא ודאי או פוחתין לה או תצא מיד בלא כתובה... ואם תאמ' בשוט, אשה ודאי לאו אורח ארעה".³¹ חכמי פרובינציה פוסלים אפוא את האפשרות שבעל יכפה את אשתו בשוט.³² שיטתם, כשיטת הראב"ד אינה מתירה פירצה או פתח להכאת נשים, ואוסרת כל הכאה, כולל הכאה חינוכית של אישה בידי בעלה.

פסיקתו של המאירי³³ מעלה תמונה דומה. בעסקו בשאלה אם מותר לבעל להכות את אשתו במקל בתקופת נידתה, כותב המאירי "וכן לדעתנו מה שנאמר בתוספתא שאסור לרדותה במקל, אין הלכה כן, נגיעת בשר אין כאן המשך חבה אין כאן, אלא שהדברים נאים"³⁴ על כל פנים ליאסר מאי זה צד".³⁵ מדברי המאירי משמע שהכאת אישה במקל בעת נידתה איננה נכללת בגדר איסור נגיעה באישה בעת נידתה. המאירי שולל הכאה שכזו לא משום איסור נידה אלא משום שהוא

- 25 מתוך תקנת רבנו פרץ המובאת אצל L. Finkelstein, *Jewish Self-Government in the Middle Ages*, New York 1964, p. 216. להלן: Finkelstein, *Jewish*.
- 26 גרוסמן, חסידות, עמ' 389.
- 27 הראב"ד, ר' אברהם בן דוד מפושקירא, חי ופעל בפרובנס במאה ה-12, בין השנים 1120-1198 בקירוב (מרגליות, גדולי ישראל, כרך א, עמ' 32-45).
- 28 השגות הראב"ד על הלכות אישות כא, י. לפירוט שיטת הראב"ד ראו: וולף, גבולות, עמ' 77; וולף, יסודות, עמ' 653; גרוסמן, אלימות, עמ' 199; גרוסמן, חסידות, עמ' 388.
- 29 גרוסמן, אלימות, עמ' 199.
- 30 ככל הנראה מהמאה ה-13.
- 31 שו"ת חכמי פרובינציה, תשובה עט.
- 32 לפירוט שיטת חכמי פרובינציה בנושא ודיון בשאלה אילו פעולות הם מתירים לבעל ואילו פעולות הם מתירים לבית דין, ראו: וולף, גבולות, עמ' 77-78; וולף, יסודות, עמ' 653.
- 33 מנחם המאירי חי ופעל בפרובנס במאה ה-13 ותחילת ה-14, בין השנים 1249-1315 (מרגליות, גדולי ישראל, כרך ד, עמ' 1044-1051).
- 34 כך הוא במקור.
- 35 בית הבחירה לנדה פרק תשיעי, מהדורת סופר עמ' 279. דברים דומים כתב המאירי בבית הבחירה על כתובות, מהדורת סופר עמ' 24. על דברי המאירי "מה שנאמר בתוספתא" כתב המהדיר בהערותיו (על דברי המאירי במסכת נדה): "נעלם ממני המקור". דברים אלו מתבססים כנראה על דברי ליברמן, שעל פיהם מאמר זה אינו מצוי בתוספתא שלפנינו. לדעת גרוסמן (אלימות, הערה 58), מקור זה כנראה שייך לספרות דומה ל"ברייתא הנידה".

מוצא פסול בעצם מעשה ההכאה.

לסיכום, גישת פוסקי פרוכנס וצפון צרפת במאות 11-13 ככל הנראה שוללת לחלוטין הכאה של אישה בידי בעלה. פוסקי צרפת אמנם לא דנו בשאלת הכאות חינוכיות, אך קביעתם "המכה אשתו כמכה אחר"³⁶ מלמדת כי לשיטתם, ישנה זהות בהיקף ובחומרה של שתי העבירות. כיוון שכך, אי קיומו של היתר להכאה חינוכית של אדם בידי זולתו³⁷ מלמד (לפי שיטה זו) על אי קיומו של היתר להכאה חינוכית של אישה בידי בעלה. ניתן להניח כי הן פוסקי צרפת והן פוסקי פרוכנס ראו בהכאת אישה בידי בעלה עבירה על לאו מדאורייתא, ולא הכירו בזכותו של בעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות.

פוסקי אשכנז-גרמניה במאות 11-13 החמירו אף יותר מעמיתיהם שבצרפת ובפרוכנס, ביחסם להכאת אישה בידי בעלה. בעוד חכמי צרפת ופרוכנס דנו בעל המכה את אשתו כמי שהיכה אדם זר, חכמי גרמניה קבעו שיש להחמיר עם בעל מכה יותר מאשר עם אדם שהכה איש זר. רבנו שמחה קובע כי הכאת אישה בידי בעלה מהווה עבירה חמורה יותר מהכאת אדם זר, שכן לשיטתו "עונשו גדול ממכה חברו"³⁸. לדבריו, "אפי' קונה אמה העבריה כקונה אדון לעצמו כ"ש אשתו ועל כל הכאה עובר בפן לא יוסיף" (שם). רבנו שמחה אינו מבחין בין הכאה מותרת להכאה אסורה וקובע דין אחד לכל סוגי ההכאות, כפי שצוטט לעיל: על כל הכאה הבעל עובר על לאו מדאורייתא.³⁹ רבנו שמחה שולל אפוא כל הכאה של אישה בידי בעלה ואינו מתיר זאת אף לא בטענת 'חינוך האשה'.⁴⁰

בעל אור זרוע⁴¹ הביא את דברי רבו (רבנו שמחה) כחיזוק לשלוש קביעותיו; הראשונה שבהן מתייחסת לעניין הנדון כאן, ולפיה "אסור לבעל להכות את אשתו"⁴². לאחר מכן בעל אור זרוע ציטט את דברי רבינו שמחה מבלי לציין כל הסתייגות מהם. מכאן ניתן להניח שהוא תומך בכל שיטת רבו (ר' שמחה), וכמותו אוסר כל הכאה של אישה בידי בעלה, כולל הכאות חינוכיות.⁴³ כרבו (בעל האור זרוע), המהר"ם מרוטנברג⁴⁴ אוסר כל הכאה של אישה בידי בעלה.⁴⁵ דבריו

36 ראה לעיל הערה 25.
 37 מלבד פרשנויות שונות למצוות 'הוכח תוכיח', אשר דורשות לרוב כי המכה יהא אדם חשוב וירא שמיים.
 38 מובא בפסקי אור זרוע על בבא קמא, סימן קסא.
 39 לפירוט שיטת רבנו שמחה וביסוסה, ראו: וולף, יסודות עמ' 651; וולף, כפיית גט, עמ' צ.
 40 ראה גם גרץ (Graetz, Silence, עמ' 130-131) אשר מסווגת את רבנו שמחה בקטגוריית המתנגדים באופן מוחלט להכאת אישה בידי בעלה. גם גרוסמן (זכות הבעל), עמ' 48-49, מניח שרבנו שמחה לא התיר הכאות חינוכיות.
 41 בעל אור זרוע, ר' יצחק בן משה מוינא, חי ופעל בגרמניה ואוסטריה במאות 12-13. נפטר בערך בשנת 1260 (מרגליות, גדולי ישראל, כרך ג, עמ' 947-948).
 42 לעיל הערה 38. קביעותיו הנוספות של בעל אור זרוע מתייחסות לעונשו של בעל מכה ולשאלת כפייה של גט.
 43 לביסוס מסקנותי לגבי שיטת בעל אור זרוע, ראו וולף, יסודות עמ' 652; וולף, כפיית גט, עמ' צ.
 44 המהר"ם, ר' מאיר מרוטנברג, חי ופעל בגרמניה במאה ה-13. נולד בשנת 1215 בקירוב ונפטר בשנת 1293 (מרגליות, גדולי ישראל, כרך ד, עמ' 1022-1028).
 45 ראה גם גרץ (Graetz, Silence, עמ' 126-129) אשר מסווגת את המהר"ם בקטגוריית המתנגדים באופן מוחלט להכאת אישה בידי בעלה.

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

בנושא ברורים וחד-משמעיים. לשיטתו, הכאת אישה בידי בעלה חמורה מהכאת אדם זר שכן לדבריו "דאחר שאין מצוה לכבדו איכא לאו שלא להכות זאת שצריך לכבדה לא כ"ש דהא חייב לכבדה יותר מגופו".⁴⁶ לעניין הכאות חינוכיות, המהר"ם מסיק מעיונו בסוגיה תלמודית במסכת יבמות,⁴⁷ כי אין להכות אישה אשר אינה נוהגת כשורה. לדבריו: "בפרק הבא על יבמתו... דחיק תלמודא למצוא תקנה לאשה רעה ולא מישתמיט ולימא ליסרה בשוטים" (שם). כלומר, התלמוד נדחק וחיפש אחר תקנה לאישה רעה ולא הציע בשום שלב להכותה בשוטים כדרך קבילה לתקנתה. מכאן ניתן ללמוד שאם אסור להכות אישה רעה, ודאי שאין להתיר לבעל להכות את אשתו אם אינה נכללת בקטגוריה זו.⁴⁸ המהר"ם שולל אפוא כל היתר של הכאה חינוכית.

בתשובה פא המהר"ם חוזר ומדגיש את חומרת העבירה הנדונה, ומוסיף ביטוי השופך אור על כל פסיקת אשכנז בימי המהר"ם. לדבריו: "והמכה את אשתו מקובלני שיש יותר להחמיר בו מבמכה את חברו דבכירו אינו חייב בכבודו ובאשתו חייב בכבודה".⁴⁹ הביטוי "מקובלני" מעיד לדעת גרוסמן,⁵⁰ על מסורת פסיקה המקובלת בידי מחכמי גרמניה שקדמוהו. דברי המהר"ם מחזקים אפוא את הבנת שיטתם של רבותיו (ביניהם רבנו שמחה ובעל אור זרוע) כמי ששוללים כל היתר להכאות חינוכיות. ניתן אפוא לומר כי מדברי המהר"ם⁵¹ אפשר ללמוד על מסורת של פסיקה בגרמניה (במאות 11-13), שעל פיה נשללת לחלוטין רשות מבעל להכות את אשתו, גם כשמדובר ב"אישה רעה" ובהכאות חינוכיות למיניהן.

תלמידי המהר"ם אווזים בשיטת רבם. ר' מאיר הכהן, בעל הגהות מימוניות,⁵² הביא בהגהותיו את דברי רבו, המהר"ם, בהתייחס למקרים בהם כופים על בעל מתן גט לאשתו. לדברי בעל הגהות מימוניות, רבו אוסר כפיית גט על "עובר על דת או אפילו מומר",⁵³ אך קובע שיש לכוף

46 שיערי תשובות, סימן תשפ. תשובה זו מופיעה תוך שינויים קלים גם כתשובה רצא בדפוס קרימונה.

47 בבלי יבמות סג ע"א-ע"ב.

48 ניתן להבין סוגיה תלמודית זו באופנים שונים. אם אמוראים שונים חיפשו תקנה לאישה רעה ולא הציעו להכותה, משמע שהם שללו הפעלת כוח כנגד אישה רעה. ברם, ניתן להבין גמרא זו גם בדרכים אחרות. ייתכן שהאמוראים הנזכרים לעיל לא שללו הכאת אישה רעה אך סברו שדרכים אחרות (כגון גירושין, נשיאת אישה אחרת על פניה) הנן יעילות יותר לתקנתה. עוד יש לומר כי גמרא זו (יבמות סג ע"א-ע"ב) הנה גמרא של אגדות שאין להסיק ממנה פסיקת הלכה. ייתכן גם שהאמוראים שזכרו שם נהגו לפנים משורת הדין ולא ניתן להסיק ממעשיהם כיצד יש לנהוג באישה רעה (לפירוט הדיון בסוגיה תלמודית זו, ראו וולף, גבולות, עמ' 32-34). מסקנתו של המהר"ם הנה תוצאה של דרך לימוד אפשרית אך לא הכרחית של סוגיה נדונה זו. נראה כי המהר"ם בחר בדרך לימוד זו, בשל רצונו למצוא סימוכין לשיטתו השוללת נחרצות כל הכאה של אישה בידי בעלה.

49 תשובת המהר"ם (דפוס פראג) סימן פא.

50 גרוסמן, אלימות, עמ' 200.

51 פירוט וביסוס שיטת המהר"ם בעניין איסור הכאות חינוכיות, ראו: וולף, גבולות, עמ' 80-81; וולף, יסודות, עמ' 654-655; וולף, ענישה (בדפוס); גרוסמן, אלימות, עמ' 200; גרוסמן, זכות הבעל, עמ' 48-49; Graetz, Silence, עמ' 126-129.

52 בעל הגהות מימוניות, ר' מאיר הכהן חי ופעל בגרמניה במאה ה-13, נפטר בשנת 1298 (אוצר הפוסקים, סוף כרך יט, עמ' 23).

53 הגהות מימוניות על הלכות אישות כה, יא.

מיכל וולף

גט על בעל "שעבר על דת שקיבל עליו חרם שהוא כלפי דידה כגון שלא להכותה או שלא להקניטה" (שם).

כפיית גט על בעל הנה צעד חמור ביותר.⁵⁴ בעל הגהות מימוניות בשם המהר"ם מסתייג מצעד זה, להוציא מקרה אחד:⁵⁵ מצב בו בעל עבר על חרם כלפי אשתו דוגמת חרם בו התחייב שלא להכותה ולהקניטה. הבחירה במקרה זה כדוגמה לחרם שהפרתו גוררת אחריה כפיית גט על הבעל, מרמזת על החומרה הרבה שבעל הגהות מימוניות (בשם המהר"ם) מקנה לעבירה זו. כתלמיד המצטט את דברי רבו ותומך בהם, סביר להניח שהוא מקבל את כלל שיטתו בנושא. מכאן שאי ציון מפורש של בעל הגהות מימוניות כי הוא מתיר הכאה חינוכית, יכול ללמדנו שכרבו הוא מחמיר מאוד בנושא ואוסר כל סוג של הכאת אישה בידי בעלה, כולל הכאות חינוכיות.⁵⁶

ר' אלכסנדר זוסלין הכהן, בעל ספר האגודה,⁵⁷ תלמיד נוסף של המהר"ם, מעיד על מסורת הלכתית שעברה מרב לתלמידו בגרמניה של המאות 11-13, על פיה יש להחמיר מאוד בדינו של בעל המכה את אשתו. לדבריו "בעל המכה אשתו החמירו בו הגדולים מאד ואומרים שעובר על לאו דלא יוסיף... והאריכו והחמירו מאד בזה".⁵⁸ בעל ספר האגודה לא פירט את כל ההחמרות של קודמיו בנושא, אך סביר שלא חלק על דברי רבותיו ועל המסורת הפסיקתית שהביאו עמם. ניתן להניח שאי-אזכור כל יסודות פסיקת אשכנז בסוגיה הנדונה נבע מרצון בעל האגודה לקצר בדברים, ובצינו כי רבותיו "האריכו והחמירו מאד בזה" (שם) נתכוון להביע את הסכמתו לכל דבריהם.⁵⁹ מכאן שבעל האגודה, כשאר פוסקי גרמניה בתקופתו אוסר כל הכאת אישה בידי בעלה ואינו מתיר לבעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות.⁶⁰

ניתן לסכם ולומר כי פסיקת אשכנז במאות 11-13 זהה לפסיקת צפון ופרובנס בתקופה הנדונה, באסרה כל הכאה של אישה בידי בעלה ובשללה את זכותו של בעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות. ברם, להבדיל מפסיקת חכמי צרפת ופרובנס הרואה בהכאת אישה עבירה על לאו מדאורייתא הוזהר לאיסור הכאת אדם זר, פסיקת חכמי גרמניה רואה בהכאת אישה איסור דאורייתא החמור מהכאת אדם זר.

בשולי פרק זה חשוב לציין כי עמדתם של פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 השוללת לחלוטין הכאות חינוכיות בהקשר של בעל ואשתו⁶¹ הנה עמדת מיעוט. רוב רובם של

54 פירוט וביסוס קביעה זו, ראה וולף, 'יסודות, עמ' 655-657.

55 בנוסף למקרים שנמנו במשנה, כתובות ז, י.

56 פירוט וביסוס שיטת בעל הגהות מימוניות, ראו וולף, גבולות, עמ' 81-82.

57 בעל ספר האגודה, ר' אלכסנדר זוסלין הכהן, חי ופעל בגרמניה (פרנקפורט) במאות ה-13-14. נפטר בשנת 1349 (מרגליות, גדולי ישראל, כרך א, עמ' 204-205).

58 ספר האגודה, סוף מסכת כתובות.

59 כדברי המהריר (הערה קא) בעל האגודה הוזהר בעלים מלהכות נשותיהם בכמה מקומות בספרו ומצא לנכון להעתיק ההוזהרה גם כאן, בסוף מסכת כתובות העוסקת בדיני אישות.

60 לפירוט וביסוס שיטת בעל האגודה, ראו גרוסמן, חסידות, עמ' 391; וולף, גבולות, עמ' 82.

61 אסכולה זו גם מחמירה בעונשו של בעל מכה ואף מתירה בדרך כלל כפיית גט על בעל זה. ברם, נושאים אלו חורגים מעניינו של החיבור הנוכחי, ונדונו על ידי שני מאמרים קודמים: וולף, כפיית גט; וולף, ענישה.

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

פוסקי ישראל (כולל אשכנז, צרפת ופרובנס החל במאה ה-14) מתירים לבעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות,⁶² לצד הטלת איסור על הכאתה בנסיבות שאינן חינוכיות.⁶³ יש אפוא לשאול, מה הביא את פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס הנדונים, לאסור לחלוטין הכאת אישה בידי בעלה ולשלול את זכותו של בעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות? האם גישה זו מתייחדת ליחסים שבין בעל לאשתו או שהיא מאפיינת גישה כללית של פוסקים אלו המתנגדת להפעלת כוח של אדם כלפי זולתו? לשם בירור סוגיה זו תידון להלן שאלת היתר הכאות חינוכיות בהקשר שאיננו בעל ואשתו.

הכאות חינוכיות של ילד בידי הוריו או מוריו

פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס מהמאות 11-13 דנו בהיבטים שונים של הכאות חינוכיות לילדים. לענייננו חשובה עמדתם העקרונית בנושא על מנת שניתן יהיה לבחון האם הם אוסרים הכאות חינוכיות של ילדים כשם שהם אוסרים הכאות חינוכיות של אישה מידי בעלה.⁶⁴ עיון בפסיקת חכמי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13, בהקשר להכאות חינוכיות לילדים, מעלה תמונה שונה לחלוטין מממצאי הפרק הקודם. פוסקי צרפת, פרובנס וגרמניה מתירים לאב להכות את בנו לשם מצוות חינוכו. בעלי התוספות מבארים מהן הנסיבות שבהן המשנה (מכות ב, ב)⁶⁵ פוטרת מגלות אב המכה את בנו והורגו בשוגג. לשיטתם הפטור מתקיים "דוקא כשמייסרו ומכהו בתוכחתו".⁶⁶ אך אם אב מייסר את בנו שלא לשם תוכחתו וחינוכו ואגב כך הורגו בשוגג, אין לו עדיפות ביחס לבנו על פני אדם אחר, והריהו מחויב בגלות. מכאן שלשיטתם הכאה חינוכית תוך כדי לימוד ותוכחה, הנה פעולה המותרת לאב, ומהווה כלי חינוכי לגיטימי. הראב"ד, אשר השיג על הרמב"ם והתנגד בתוקף להיתר הכאות חינוכיות של אישה בידי בעלה,⁶⁷ אינו משיג על היתרו של הרמב"ם להכאות חינוכיות של ילד בידי הוריו או מוריו. בעקבות המשנה, הרמב"ם פוטר מגלות אב או רב המכים ילד תוך כדי חינוכו ואגב כך הורגים אותו בשוגג.⁶⁸ בהמשך אותה הלכה הרמב"ם פוטר מגלות גם שליח בית דין שהיכה בעל דין שנמנע מלכוא לדין, והמיתו בשגגה. הראב"ד במקום משיג על פטור זה⁶⁹ בעוד שאינו משיג על

62 פוסקי ישראל דיברו לרוב על שני סוגים של הכאות חינוכיות. האחד, אותו התירו רוב הפוסקים, הנו הכאה אשר נועדה להפריש אישה מאיסורים (לאחר שמוצו דרכי תוכחה אחרות) או לחנכה להטיב את דרכיה. השני, אותו התירה קבוצת מיעוט שעמה נמנים בעיקר פוסקי ספרד שחיו עד המאה ה-14, הנו כפיית אישה בשוט על מנת לאלצה לבצע את מלאכות הבית.

63 לחיזוק וביסוס קביעה זו, עיינו בוולף, גבולות, עמ' 22-90.

64 בדיקה זו נועדה לבירור שורש שיטתם של פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס מהמאות ה-11-13, ואינה מחייבת או מרמזת להשוואה במעמדם של אישה וילד.

65 בפרק 'דין' הערה 89 יופיע איזכור תמציתי של גישת המשנה והתלמוד בסוגיה הנדונה.

66 מכות ח ע"ב, תוספות ד"ה והא.

67 לעיל, עמ' 99.

68 רמב"ם, רוצח ה, ה-ו.

69 לדברי הראב"ד שליח בית דין פטור מגלות במקרה אחר: אם הלקה יותר ממה שאמדוהו בית דין, ומת המולקה תחת ידו.

מיכל וולף

פטור מגלות לאב או רב. בהלכות תלמוד תורה, הרמב"ם מתיר למלמד להכות ילדים כדי "להטיל עליהם אימה. ואינו מכה אותם מכת אויב מכת אכזרי. לפיכך... יכה אותם... ברצועה קטנה".⁷⁰ הראב"ד אינו משיג גם על הלכה זו.

מרגליות כותב: "וכלל מקובל הוא בין מפרשי הרמב"ם שבכל מקום שלא השיג עליו הראב"ד הרי הוא מסכים עמו, ולכן יש למנות את דעת הרמב"ם כשתי דעות".⁷¹ ברם, קמו חולקים על דעה זו, וכבר לא ניתן לראות בה גישה המקובלת בחקר כתבי הרמב"ם. חיים סולוביצ'יק⁷² טוען כי אי השגה של הראב"ד על הרמב"ם אינה מלמדת בהכרח על הסכמתו לדבריו. במאמרו, הוא מביא דוגמאות שונות שבהן הראב"ד לא השיג על הרמב"ם במשנה תורה, אך במקום אחר הוא פסק פסיקות החולקות על דעת הרמב"ם בהקשר הנדון. מכאן שלא ניתן להסיק מסקנה חד-משמעית על בסיס אי-קיומה של השגה מפורשת של הראב"ד.

יש אפוא להתייחס באופן שונה לאי-השגת הראב"ד על פטור מגלות לאב או רב, ולא-השגתו על דרישת הרמב"ם להימנע מהכאה אכזרית. במקרה הראשון הראב"ד השיג על חלק מדברי הרמב"ם בהלכה נדונה, בעוד שנמנע מלהשיג על חלקים אחרים של אותה הלכה. מכאן ניתן להבין שהשגת הראב"ד התייחסה לאותם חלקים השנויים במחלוקת בינו לבין הרמב"ם בעוד שאר פסיקת הרמב"ם באותה הלכה מקובלת על הראב"ד. יוצא מכך שהראב"ד מסכים לדברי הרמב"ם באשר לפטור מגלות לאב או רב אשר היכו והרגו בשוגג את ילדם בנסיבות הכרוכות בחינוכו של אותו הבן. לעומת זאת אי-השגת הראב"ד על דרישת הרמב"ם להימנעות מהכאה אכזרית של ילדים, אינה מלמדת בהכרח שהראב"ד מסכים לדרישה זו. ניתן לסכם ולומר שהראב"ד כרמב"ם, מתיר הכאה חינוכית של ילד בידי הוריו או מוריו, ואף פוטרם מגלות אם המיתו בשוגג את ילדם אגב הכאות חינוכיות אלו. לצד היתר זה, ייתכן שהראב"ד מגביל הכאה חינוכית למכה שאינה אכזרית ומכאיבה, אך לא ניתן לקבוע זאת בוודאות.

המאירי מבאר מתי אב המכה את בנו והורגו, פטור מגלות. לדבריו: "שכל שהוא מיסרו בענין לימוד התורה ונתיבותיה וכן כל מיני חכמה אפילו למד כל צרכו פטור...".⁷³ לשיטת המאירי מצוות חינוך הבן אינה מסתכמת בלימוד תורה ובלימוד אומנות, קרי מקצוע ופרנסה (כמבואר בגמרא, שם). מצוות חינוך זו כוללת לדעתו גם רכישת חכמה כללית, וקניית מידות טובות ואינה מסתיימת כשהבן למד כל צרכו. לשיטת המאירי, גם אם הבן השלים בכוחות עצמו את קנייתה של השכלה נרחבת זו, אך יש להוריו או רבו מה להוסיף על כך, הריהם עוסקים במצוות חינוכו. כל עוד הם עוסקים במצוות חינוך זו, מותר להם לייסר את הבן ולהכותו, ככלי עזר לחינוכו.

70 רמב"ם, תלמוד תורה ב, ב.

71 מרגליות, גדולי ישראל, כרך א, עמ' 44.

72 H. Soloveitchik, "Rabad of Posquieres: a Programmatic Essay" בתוך: ע' אטקס ו' שלמון (עורכים), פרקים בתולדות החברה היהודית בימי הביניים ובעת החדשה (ספר יובל ליעקב כ"ץ), ירושלים תש"ם, עמ' 7-40.

73 בית הבחירה על מכות ח ע"א-ע"ב, מהדרות א' סופר, עמ' מד-מו.

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

לצד פסיקות אלו, המתירות עקרונית הכאה חינוכית של ילד בידי הוריו או מוריו, ישנן פסיקות אחרות השמות דגש גם על מגבלות ההיתר הנדרן ותיחומן (דוגמת המגבלה של הכאה אכזרית, כפי שראינו אצל הרמב"ם). בעל ספר חסידים⁷⁴ מתיר לאב להכות את בנו כדי להוכיחו. לדבריו: "בן אדם הזהר ושמור נפשך מאוד פן תרום ירך לא על איש ולא על אשה הן קטנים הן גדולים אם לא על בנך להוכיחו"⁷⁵.

לצד היתר עקרוני להכאות חינוכיות, בעל ספר חסידים מזהיר מפני שימוש בספר ככלי להכאת תלמיד. לדבריו, "הרב שכועס על תלמידו לא יכנו בספר והתלמיד לא יגן (על עצמו) בספר לקבל הכאות אלא אם כן יש בהכאות סכנת נפשות"⁷⁶. הוא אינו אוסר על רב להכות את תלמידו אלא תוחם היתר זה ומגבילו. ניתן לשער שהתנגדות זו נובעת מהערך של שמירה על כבודו של ספר קודש. כמו כן, הכאה באמצעות ספר מכאיבה ומסוכנת הרבה יותר מהכאה באמצעות רצועה קלה או ביד.⁷⁷ ניתן לראות כאן הנחיות חינוכיות: מותר עקרונית להכות, אך יש להימנע מהכאות מכאיבות ואכזריות.

תיחום אחר להיתר הכאות חינוכיות הוא צמצום טווח הגיל שבו מותר להכות ילד. המהר"ם, לדעת אורון,⁷⁸ דבק בתקנת אושא⁷⁹ (שלא כל הפוסקים אימצוה) שעל פיה אין להכות ילד הצעיר מגיל 12. איסור הכאת בן גדול התקבל ללא עוררין בקרב פוסקי ישראל, כולל פוסקי צרפת, פרוכנס וגרמניה. לדוגמה, כאשר רש"י מפרש את מסכת מועד קטן הוא נוגע בעניין הגיל המרבי. שם נאמר כי שפחתו של רבי יהודה קבעה שיש מקום לנדות אב שהיכה את בנו הגדול מכיוון "דקעבר משום ולפני עור לא תתן מכשל". רש"י מבאר נימוק זה: "דכיון דגדול הוא שמא מבעט באביו והוה ליה איהו מכשילו"⁸⁰. הכאת בן גדול עלולה להכשילו ולהביאו לעבור על איסור מדאורייתא (הכאת הורה), ולכן יש לאוסרה מכול וכול. מדברי רש"י ניתן ללמוד גבולותיו של היתר הכאה חינוכית של בן: מותר לאב להכות את בנו הקטן בהכאות חינוכיות (אין חשש שמא יתמרד ויבעט באביו), אך אסור לו לנהוג כך עם בנו הגדול.

בעלי התוספות חוברים לכלל פוסקי ישראל באיסור הכאת בן גדול. לפי אחת הגרסאות של פסקי התוספות, ייתכן שהם אוסרים על אב גם הכאות חינוכיות לבנו הקטן. לדבריהם, "אחד

74 ר' יהודה החסיד, בעל ספר חסידים, חי ופעל באשכנז-גרמניה, במאה ה-12 ובתחילת המאה ה-13 (מרגליות, גדולי ישראל, כרך ב, עמ' 627-631).

75 ר' מרגליות (מהדיר), ספר חסידים, ירושלים תשכ"ד, סימן מט.

76 ש' אסף, מקורות לתולדות החינוך בישראל, תל אביב תרצ"ה, כרך א, עמ' כא (להלן: אסף, מקורות). ספר חסידים נכתב על ידי יהודה החסיד מרגנשבורג, הוצאת מקיצי נרדמים: תרנ"א, סימן תרסב.

77 גם אם באותה עת ספרים לא היו כרוכים, או שהיו כרוכים בכריכה רכה בלבד, עדיין הכאה בספר הנה מכאיבה יותר מהכאה ברצועה קלה או ביד. לא ברור מה הניע מורים להכות תלמידים באמצעות ספרים. ייתכן שהימצאותם של ספרים בהישג יד של מלמדים יצרה פיתוי להשתמש בהם כשתלמיד התרשל בלימודיו.

78 י' אורון, "עונש גופני בחינוך הילדים", אור המזרח, כד (תשל"ה), עמ' 118, הערה 11.

79 להלן הערה 89.

80 מועד קטן יז ע"א, רש"י ד"ה דקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול.

מיכל וולף

הכה לבנו (קטן) [גדול] יותר מדאי ונדרהו".⁸¹ לפי הגרסה הראשונה, יש לנדות גם אב שהיכה את בנו הקטן יותר מדיי. מגרסה זו ניתן להבין שבעלי התוספות מתירים לאב להכות את בנו הקטן הכאות חינוכיות אשר אינן חורגות מגדר הסביר. יחד עם זאת, אם אב מכה את בנו יתר על המידה, הוא עובר בכך על איסור, ויש להענישו בנידוי, גם אם מדובר בהכאת בנו הקטן. ניתן לסכם כי פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 מתירים הכאה חינוכית של ילד בידי הוריו או מוריו. לצד היתר עקרוני זה ניתן למצוא פסיקות התוחמות את ההיתר ודורשות כי ההכאה החינוכית לא תהא אכזרית ותינתן רק לילד שאינו צעיר מדיי מחד ואינו בוגר מדיי מאידך. גישה פסיקתית זו אינה ייחודית לפוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 אלא מאפיינת את רוב פסיקות ישראל בהקשר הנדון.

דיון

משני הפרקים דלעיל עולה כי פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 אינם מתנגדים באופן עקרוני להכאות חינוכיות. לשיטתם אין להתיר לבעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות ויש לאסור לחלוטין הכאה של אישה בידי בעלה. בניגוד לכך, על פי גישתם (התואמת למקובל ברוב פסיקת ישראל) יש להתיר להורה או מורה את השימוש בהכאות חינוכיות, לשם חינוך בנם/תלמידם. נשאלת השאלה: מה הביא להבדל זה ומה משמעותו?

ההסבר המוצע מורכב משני שלבים ונעוץ במה שהוגדר ונאמר במשנה ובתלמוד על רקע מה שלא נאמר במקורות אלו. שלב ראשון של ההסבר נובע מהבדל בסיסי בין חיוב האב בחינוך בנו לבין אי חיובו של בעל בחינוך אשתו. המשנה במסכת קידושין קובעת: "כל מצות הבן על האב אנשים חייבין ונשים פטורות".⁸² התלמוד הבבלי דן במשנה זו ומביא ברייתא המפרטת את המצוות שאב חייב בהן כלפי בנו, כדלקמן: "דת"ר האב חייב בכנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות וי"א אף להשיטו במים".⁸³ מבין חובות אלו, שלוש משתייכות

81 פסקי התוספות למסכת מועד קטן, סימן עו.

82 משנה קידושין א, ז.

83 בבלי קידושין כט ע"א. בתוספתא מקבילה הנוסח שונה: "איזו היא מצות האב על הבן? חייב למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה ויש אומרים אף להשיטו בנהר" (תוספתא, מהדורת ליברמן, פרק א, הלכה יא). מעבר לחיובים אלו מוטלת על אב חובה כללית לחנך את בנו למצוות. בנושא זה ישנם חילוקים ודיוקים שונים: האם מצוות חינוך חלה גם על הבן (חיוב מדרבנן כדעת התוספות על מגילה יט ע"ב ד"ה ורבי יהודה מכשיר) או שהיא מוטלת רק על האב (כדעת רוב הפוסקים)? האם רק אב מחוייב בחינוך בנו או שכל יהודי ערב לזולתו ומוטל עליו חינוך הקטנים? האם גם אם חייבת בחינוך בנה? האם חיוב חינוך הבן למצוות (המוטל על האב) הוא חיוב מדאורייתא או מדרבנן? שאלות אלו ואחרות נדונו באריכות במאמרים רבים כגון: י"צ גילת, "מצות האב על הבן" – מאי משמע?, בר-אילן, כח-כט (תשס"א), עמ' 371-407, ולענייננו בעיקר 391-392 (להלן: גילת, מצות האב); מ' הרשור, "עד כמה חובתו של האב בחינוך בנו?", תורה שבעל-פה, כג (תשמ"ב), עמ' מח-נג; י' עובדיה, "האם מצות חינוך מוטלת על האב או על הבן?", תורה שבעל-פה, כג (תשמ"ב), עמ' י-טז; ש' רובינשטיין, "גדרי חינוך לקטן במצוות עשה ולא תעשה", תורה שבעל-פה, כג (תשמ"ב), עמ' מ-מז.

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

למצוות חינוך הבן: ללמדו תורה, ללמדו אומנות ולהשיטו במים. מצוות אלו אינן אחידות בסיווגן. חיוב האב ללמד את בנו תורה הנו מצווה מדאורייתא, הנובעת מהפסוק: "ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם..." (דברים יא, יט).⁸⁴ לעומת זאת, הגמרא מתחבטת מה מקור חיוב האב ללמד את בנו אומנות ולהשיטו בנהר.⁸⁵ ממהלך הדיון התלמודי נראה שחובות אלו הן מצוות מדרבנן, או כדעת גילת "אינן מדורגות אפילו כמצוות מדרבנן, אלא הן הנהגות מוסריות אתיות".⁸⁶ בעקבות המשנה והתלמוד, אין חולק על כך שחינוך הבן מוטל על אביו כחיוב דתי. לעומת הקביעות הברורות דלעיל, המשנה והתלמוד אינם מדברים כלל על חובת בעל בחינוך אשתו. כיוון שכך, אפילו פוסקים שמתירים לבעל להכות את אשתו הכאות חינוכיות,⁸⁷ אינם תולים זאת בחובה הלכתית של בעל בחינוך אשתו, אלא במצב נורמטיבי שבו אישה הייתה נתונה תחת מרות בעלה.⁸⁸

הבחנה זו בין חיוב הלכתי המוטל על אב בחינוך בנו לבין אי-חיוב בעל בחינוך אשתו, יוצרת שוני בסיסי בשאלת היתר הכאות חינוכיות בשני המקרים. כיוון שאדם מצווה באופן פורמלי (מדאורייתא או מדרבנן) בחינוך בנו, ראוי להעמיד לרשותו אמצעים שונים אשר יוכלו לסייע לו בקיום חובתו זו. ואכן, הספרות התלמודית (ובעקבותיה, ספרות הפסיקה לדורותיה) העמידה לרשות האב אמצעים מגוונים לשם השלמת חובת חינוך בנו, בכללם היתר להכאות חינוכיות. קיימות בתלמוד הנחיות ברורות ומפורטות בכל הנוגע להיתר הכאות ילד בידי הוריו ומוריו; החל מקביעת היתר עקרוני להכאות חינוכיות אלו וכלה בצמיצום ותיחום היתר זה.⁸⁹ לתלמוד, כידוע, יש מעמד של "תקדים מחייב" בפסיקה ההלכתית, כדברי אלון:⁹⁰

מערכת גדולה זו של הוראות נורמטיביות, האצורה בספרות התלמודית וחתומה בה, נתקבלה בעולמה של היהדות כפירוש וכמסקנה המוסכמים של התורה שבעל פה, שעליה

84 רמב"ם הלכות תלמוד תורה א, א. אין כאן מקום להתעמק בפרטי חיוב זה, אשר נדון באריכות אצל פוסקי ישראל.

85 בבלי קידושין ל ע"ב.

86 גילת, מצות האב, עמ' 372.

87 פוסקים אלו אינם נמנים עם פוסקי אשכנז, צרפת ופרובנס מהמאות 11-13.

88 כגון הרדב"ז, להלן עמ' 109, וראו דוגמאות לפוסקים נוספים שאחזו בגישה זו, לעיל עמ' 97.

89 התוספתא והמשנה התירו הכאות חינוכיות לילדים, ופטרו את ההורים המכים מעונש. התוספתא פטרה מתשלומים אב החובל "בבניו ובנותיו קטנים" (תוספתא בבא קמא ט, ח). המשנה אף פטרה מגלות אב או רב שהמיתו בשוגג את בנם/תלמידם אגב הכאות חינוכיות שחלקו לו, תוך כדי לימודו תורה או מקצוע (משנה מכות ב, ב). מגמת האמוראים הייתה צימצום היתר הכאות חינוכיות לילד בשני מישורים. הראשון, איסור הכאות אכזריות. רב הנחה מלמד תינוקות: "כי מחית לינוקא לא תימחי אלא בערקתא דמסנא" (בבא בתרא כא ע"א). מישור שני הוא גיל הילד המוכה. תקנת אושא קבעה גיל מינימום (שתים עשרה שנה), שתחתיו אסור להכות ילד (כתובות נ ע"א). במקביל נקבע גם גיל מרבי אשר מעליו אסור להכות בן/תלמיד; אסור להכות בן גדול, כפי שקבעה שפחתו של רבי יהודה הנשיא: "דתניא ולפני עור לא תתן מכשול במכה לבנו גדול הכתוב מדרב" (מועד קטן יז ע"א). לפירוט והעמקה בנושא היתר הכאות ילד בידי הוריו ומוריו בספרות התנאית והאמוראית, ניתן לעיין בוולף, גבולות, עמ' 223-231.

90 אלון, המשפט, עמ' 59-60.

מיכל וולף

אין לערער ואחריה אין להרהר. "כל הדברים שבגמרא... חייבין כל ישראל ללכת בהם... הסכימו עליהם כל ישראל"⁹¹, מהם פינה ויתר, והם נקודת המוצא לכל עיון ודיון בכל תחום של ההלכה בתקופה שלאחר חתימת התלמוד (שם).

לאור האמור לעיל קשה לצפות כי פוסקים אלו או אחרים יחלקו על פסיקת התלמוד. ואכן, פסיקת חכמי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 (כמו הפסיקות של רוב חכמי ישראל) תואמת באופן מלא למדי לגישת התלמוד בנוגע לסוגייתנו; מחד, ניתן למצוא בפסיקתם מתן היתר עקרוני להכאות חינוכיות של ילד בידי הוריו ומוריו, ומאידך מוטלות מגבלות על היתר זה: חל איסור על הכאות אכזריות, וישנו ניסיון לצמצם את טווח הגיל שבו מותר להכות ילד.

הסוגיה של הכאות חינוכיות לאישה מידי בעלה זכתה לטיפול שונה לחלוטין. כיוון שלא קיים ציווי הלכתי של חינוך אישה בידי בעלה (לא מדאורייתא ולא מדרבנן) לא היה מקום להעמיד לרשות הבעל כלי עזר חינוכיים. ואכן, המשנה והתלמוד נמנעו מלהעמיד לרשות בעל כלי זה של הכאות חינוכיות (בהקשר לאשתו). שוררת שתיקה בתלמוד בכל הנוגע לסוגיית הכאה של אישה בידי בעלה. אמנם, קיימת תוספתא⁹² האוסרת הכאת אישה בידי בעלה ומחייבת בעל מכה זה בתשלום פיצויים לאשתו. אך, הן המשנה והן התלמוד לא עסקו באופן ישיר בסוגיה זו.⁹³

שתיקת התלמוד בכל הקשור לסוגיה זו⁹⁴ יצרה מצב שבו אין פסיקה המחייבת את כלל פוסקי ישראל בשאלת היתר הכאות חינוכיות לאישה מידי בעלה. במצב זה, גורמים חוץ הלכתיים יכולים להשפיע על מגמת פסיקה של אסכולה פסיקתית זו או אחרת. במקרה שלנו יש לברר אלו גורמים חוץ הלכתיים הביאו את פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס להחמיר בכל הנוגע להכאות נשים ולשלול לחלוטין היתר של הכאה חינוכית לאישה מידי בעלה.⁹⁵

השפעה מכרעת על פסיקת חכמי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 בנושא הנדון נודעת למעמדה של האישה היהודיה במחוזות אלו בתקופה הנדונה.⁹⁶ כ"ץ⁹⁷ כותב כי "מעמד האישה בצרפת הצפונית ובאשכנז היה מורם משל רעותה בכל מקום אחר בתקופת ימי הביניים". במקום

91 רמב"ם, בהקדמתו למשנה תורה.

92 תוספתא, בבא קמא ט, יד. ייתכן מאוד שתוספתא זו עוסקת בהכאה אסורה ולא בהכאה חינוכית, כך שקשה להפיק ממנה מסקנות לגבי הכאות חינוכיות. לפירוט, ראו וולף, גבולות, עמ' 23-27.

93 גרוסמן (אלימות, עמ' 186) אמנם סבור שניתן לראות בדברי התוספתא שריד לגישה שהייתה מצויה גם במשנה. לדעתי אין הכרח לקבל הנחה זו. ייתכן שהתוספתא הנ"ל ייצגה דעה שלא הייתה מקובלת על דעתו של עורך המשנה. ייתכן שלסברתו יחסים ממוניים מיוחדים ששוררים בין בעל לאשתו, מביאים לכך שלא יהוייב בנוזקה גם אם הזיקה.

94 פירוט והרחבה בדבר גישת המשנה והתלמוד בשאלת היקף איסור הכאת אישה בידי בעלה, ראו: וולף, גבולות, עמ' 22-35; גרוסמן, אלימות, עמ' 186-187.

95 עמדה שהייתה חריגה על רקע רוב פסיקות ישראל בנושא, כמפורט בשולי פרק א של מאמר זה.

96 אם כי ראוי לבחון באופן יסודי גם השערה חלופית שלפיה התהליך היה הפוך, היינו שהאיסור ההלכתי להכות נשים תרם להרמת קרנן ולמעמדם הרם.

97 י' כ"ץ, "יבום וחליצה בתקופה הבתר תלמודית", תרביץ, נא (תשמ"ב), עמ' 86 (להלן: כ"ץ, יבום וחליצה).

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

אחר הוא מבאר מדוע מעמדן של נשים בקהילות אלו היה כה גבוה. לדבריו: "אנו מוצאים את נשי המשפחות המיוחסות בצרפת ובגרמניה ממלאות תפקידים מרכזיים בניהול בתיהן. בהתאם לכך זוכות הן בהכרה, הוקרה וכבוד"⁹⁸.

גרוסמן מבחין בין פסיקת חכמי גרמניה לבין פסיקת עמיתיהם שבצרפת, ועומד על כך ששיא ההחמרה מצוי בפסיקת חכמי גרמניה⁹⁹ כפועל יוצא של שני גורמים. האחד, מעמדן הרם של נשים יהודיות בגרמניה, אשר הושפע מחלקן החשוב בעסקי סחר וכספים. לדבריו:

לא מצינו שום מרכז יהודי אחר במאות 11-13 בו הנתה האישה ממעמד חברתי כה טוב. הדבר מצא את ביטויו בתקנת המונוגמיה, באיסור לגרש אישה בעל כורחה, בחלקה בפרנסת המשפחה, בגובה הכתובה, בחינוכה ועוד ועוד.¹⁰⁰

נראה כי מעמד חברתי זה הביא לכך שאישה לא נתפסה בחברות הללו כמי שכפופה לבעלה ומתחנכת על ידו. כיוון שכך לא היה מקום להתיר הכאות חינוכיות בהקשר של בעל ורעייתו. ברוב פזורות ישראל האחרות מעמד האישה היה שונה בתכלית. שם, אישה נתפסה כמי שמצויה תחת רשות בעלה.¹⁰¹ הרדב"ז, לשם דוגמה, מנמק את היתרו להכאות חינוכיות של אישה מידי בעלה ביחסי כפיפות אלו. לדבריו: "אם [היא] עושה דברים בלתי הגונים לפי תורתנו יש לו רשות ליסרה ולהכותה להחזירה למוטב כיון שהיא ברשותו"¹⁰². ישנם פוסקים שאף כרכו היתר הכאת אישה בידי בעלה בהיתר הכאת עבד נרצע. לשיטתם, מותר לאדם להכות בהכאות חינוכיות כל מי שנמצא תחת רשותו – ילד, עבד, שפחה ואישה.¹⁰³ בחברה היהודית בצרפת ופרובנס, ובעיקר בגרמניה (במאות 11-13), מעמדה של אישה היה מורם, ולא היה מקום להכניסה לקטגוריה אחת עם ילד, עבד ושפחה המצויים תחת רשות אבי המשפחה ומתחנכים על ידו. לפי גרוסמן, ייתכן גם שהחמרתם הרבה של פוסקי גרמניה בכל הקשור להכאת אישה בידי בעלה נובעת מהשפעתם של חסידי אשכנז על חכמי גרמניה. חסידי אשכנז ראו בפגיעה בכבודו של כל אדם, גבר כאישה, מעשה חמור ביותר. להכאת הזולת התייחסו בחומרה רבה עוד יותר.

98 כ"ץ, יבום וחליצה, עמ' 72.

99 ראה מסקנות זהות אשר עלו ממאמר זה (עמ' 102-106): חכמי גרמניה ראו בהכאת אישה בידי בעלה מעשה החמור מהכאת אדם זר, בעוד שחכמי צרפת ופרובנס השוו בין רמת החומרה של שתי העבירות.

100 גרוסמן, יחסם, עמ' 122.

101 ראו: ' בצלאל, "פתחון פה ליהודיה במזרח", בתוך: נ' אילן (עורך), עין טובה: דו שיח ופולמוס בתרבות ישראל, ישראל תשנ"ט, עמ' 197-198; ר' בר-יוסף וא' שלח (עורכות), המשפחה בישראל – מקראה, ירושלים תשכ"ט, עמ' 113-114; כ"ץ, יבום וחליצה, עמ' 87; ר' למדן, עם בפני עצמו: נשים יהודיות בארץ-ישראל סוריה ומצרים במאה השש-עשרה, תל-אביב תשנ"ו, עמ' 12; ר' סימון, "תמורות במעמדן של נשים יהודיות בלוב", שורשים במזרח, ד (1998), עמ' 183-200.

102 תשובות הרדב"ז, חלק ג, סימן תמו.

103 עם פוסקים אלו ניתן להזכיר את בעל תרומת הדשן (סימן ריח), בעל בנימין זאב (שו"ת, סימן פח), בעל תשובה אנונימית מקובץ "מתנות באדם" (סימן קפח), בעל יהודה יעלה (שו"ת, חלק א, יורה דעה, סימן קסד), הנצי"ב (העמק שאלה על פרשת וישב, שאילתא כז).

מיכל וולף

לדברי גרוסמן,¹⁰⁴ תורת חסידי אשכנז גורסת כי אין די בפיצוי שבעל מכה ייתן לאשתו על הנזק ועגמת הנפש שגרם לה. עליו לכפר על מעשיו על פי העיקרון של "תשובת המשקל", היינו מידה כנגד מידה. ייתכן אפוא שעונשים גופניים,¹⁰⁵ שאותם פוסקי גרמניה הטילו על בעל מכה, נועדו לבוא כנגד מכות שחלק לאשתו. בכך, הבעל המכה יכול לכפר על מעשיו ולהימנע מהשפעה שלילית של אלימותו על נפשו. ראוי לציין כי רבנו שמחה משפירא היה מקורב אל ר' יהודה החסיד, בעל אור זרוע היה תלמידם של רבנו שמחה ור' יהודה החסיד, וגם המהר"ם הושפע מתורתם של חסידי אשכנז. לשיטת גרוסמן¹⁰⁶ אפוא, השפעתה של תורת חסידי אשכנז באה לידי ביטוי בחומרה הרבה שבה נקטו פוסקי גרמניה כנגד בעל מכה.

לא הכל מסכימים עם גישה זו. סולובייצ'יק סבור שפסיקת גרמניה לא הושפעה כמעט מחסידות אשכנז.¹⁰⁷ לפי שיטה זו, אין לראות בתורתם של חסידי אשכנז גורם אשר השפיע על גישתם המחמירה של פוסקי גרמניה בכל הקשור להכאת נשים. בכל מקרה, ניתן להטיל בספק את האפשרות שתורת חסידי אשכנז השפיעה על התנגדותם הנחרצת של פוסקי גרמניה להיתר הכאות חינוכיות של אישה בידי בעלה. חסידי אשכנז, על אף רגישותם לשאלת השוויון בין בני האדם (ובין כלל הברואים), ראו את האישה כנתונה תחת מרות בעלה¹⁰⁸ וכ"מסורה בידו".¹⁰⁹ לשיטת חסידי אשכנז אין לפגוע ביצור נברא כלשהו. אפילו הכאת בהמה אסורה, ונראה שלא במקרה הם כרכו יחדיו איסור הכאת אישה ובהמה:

וכן בלילה שהבהמה עושה בנחירה, בידוע שרואה רוח או מזיק ואינה רוצה ללכת ואין להכות אותה שהיא יראה ממנה, וגם מאשר רוכב עליה לא יהיה כפוי טובה כנגדה. ולא יכנה, וכ"ש אשתו. יחשוב אילו היה הוא מסור ביד אחר, איך היה רצונו שיעשו לו, כן יעשו לאותן שנמסרו בידו.¹¹⁰

לפי תפיסתם הבסיסית של חסידי אשכנז, אישה ובהמה מסורות בידי הבעל. הלה נדרש להפעיל מידת רחמים כלפיהן ולהימנע מהכאתן.¹¹¹

יש לשים לב להבדל בין כיווני ההשפעה של שני הגורמים שנדונו לעיל (מעמד האישה והשפעת חסידות אשכנז). כאמור לעיל, מעמדן הרם של נשים יהודיות בגרמניה הוביל להתנגדות של פוסקים להיתר הכאות חינוכיות משום שאישה לא נתפסה ככפופה לבעלה וכמתחנכת על

104 גרוסמן, יחסם, עמ' 122-123; גרוסמן, אלימות, עמ' 201; גרוסמן, חסידות, עמ' 392-396.

105 התייחסות לענישת בעל מכה, ראו במאמרי: וולף, ענישה.

106 לעיל, הערה 104.

107 H. Soloveitchik, "Piety, Pietism and German Pietism: Sefer Hasidim I and the Influence of Hasidei Ashkenaz", *The Jewish Quarterly Review* (2002), pp. 455-493. במאמר זה סולובייצ'יק מביא ראיות

לדבריו, נא עיינו שם.

108 גרוסמן, חסידות, עמ' 375.

109 י' ויסטינצקי (מהדיר), ספר חסידים, סימן קמ, עמ' 64; סימן תתרפו, עמ' 277.

110 שם, סימן קמ, עמ' 64.

111 גרוסמן, חסידות, עמ' 393.

הכאות חינוכיות של נשים וילדים

ידו. השפעת חסידות אשכנז באה מכיוון הפוך. משום התנגדותם לפגיעה בכבוד הזולת ולהפעלת אלימות כנגדו, הם החילו גישה זו גם כלפי מי שמסורים בידי הבעל, ולכן הזהירוהו שלא להכות את אשתו. פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 לא יכלו לאחוז בשתי תפיסות מנוגדות אלו; קרי, הם לא יכלו גם לאחוז בתפיסה שמעמדה הרם של האישה מוציאה מגדר של 'כפופה לבעלה', וגם בתפיסת חסידות אשכנז הרואה את האישה כמסורה בידי בעלה. יש אפוא לנסות להכריע איזה משני הגורמים הללו הוא אשר השפיע על עמדתם הנחרצת של פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס מהמאות ה-11 עד ה-13, בסוגייתנו.

לסיכום הסוגיה העוסקת בהשפעות על פסיקתם של חכמי גרמניה וצרפת דאז, המתנגדת לכל ביטוי של אלימות כנגד נשים, ניתן לציין שלושה עניינים. ראשית, מעמדה הרם של אישה יהודיה במחוזות אלו (בניגוד למעמדה הירוד במחוזות אחרים) מהווה הסבר גם להבדל בין פסיקת חכמי גרמניה, צרפת ופרובנס, לבין פסיקת שאר פוסקי ישראל, בהקשר לסוגיה שנדונה כאן. הווה אומר, מעמדה הרם של אישה יהודיה בגרמניה ובצרפת הוציאה מגדר של מתחנכת בידי בעלה, ועל כן נאסר עליו להכותה הכאות חינוכיות. בשאר הפזורות מעמדה (כאמור לעיל) היה נמוך יותר, ולכן היא נתפסה כמי שמצויה תחת מרות בעלה ומתחנכת על ידו. תפיסה שהובילה ככל הנראה להיתר הכאות חינוכיות של אישה. שיטתם של חסידים אשכנז אינה תורמת הסבר להבדל הנדון שבין הפסיקות השונות בסוגייתנו. שנית, גישתם של חסידים אשכנז בשאלת הכאות חינוכיות של אישה בידי בעלה, אינה מפורשת דיה; לכן קשה לראות בה גורם אשר השפיע על גישתם יוצאת הדופן של פוסקי גרמניה וצרפת באשר לשלילת כל היתר להכאות אישה בידי בעלה. שלישי, תפיסת חסידים אשכנז, הרואה באישה מי שמסורה בידי בעלה, אינה תואמת לאווירה ששררה בחברה היהודית בגרמניה אותה עת, אווירה שהשפיעה מן הסתם, גם על רבניה ופוסקיה.

לסיכום, השוואה בין התנגדותם הנחרצת של פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 להיתר הכאות חינוכיות של אישה בידי בעלה לבין היתר עקרוני שהם מעניקים לאב או רב להכות ילד הכאות חינוכיות מלמדת כי פוסקים אלו אינם מתנגדים עקרונית לענישה גופנית. הם, כפוסקים אחרים, מכירים בחובתו של אדם לחנך את הכפופים לו, ולשם כך מעמידים לרשותו גם היתר להכאה חינוכית. אין חולק כי ילד מצוי ברשות הוריו ומתחנך על ידם. לפיכך, פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס, כאחרים, מתירים להורה או מורה להכות ילד הכאות חינוכיות. המחלוקת בין פוסקי אשכנז הנדונים לבין עמיתיהם נעוצה בשאלה האם אישה כפופה לבעלה. בניגוד לעמיתיהם, פוסקי גרמניה, צרפת ופרובנס במאות 11-13 לא הכירו ביחסי כפיפות אלו ולא ראו את האישה כמי שמתחנכת בידי בעלה. כתוצאה מכך הם לא הכירו במושג 'הכאות חינוכיות' בהקשר של בעל ואשתו, אסרו כל הכאה של אישה בידי בעלה, והחמירו בדינו של בעל מכה.

